टाइगर ताल तथा आसपासका क्षेत्रहरुमा जैविक विविधता (मत्स्य) संरक्षण तथा सम्बर्द्धन परियोजना

(Promoting Local Fish Diversity in Selected Lakes of Chitwan through Ecosystem-based Co-management Practices)

(Project Number NEP/SGP/OP6/Y3/STAR/BD/2018/05)

टाइगर ताल, राईनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोलमा माछाको अध्ययनको क्रममा प्राप्त भएका ३४ मत्स्य प्रजातीहरुको

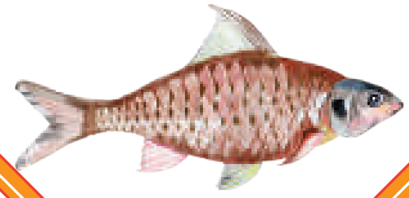

चित्रसंगालो

(Sample Images of Various Fish Species Collected During the Study Period from Tiger Lake, Rhino Lake, Khageri Khola and Rampur Ghole)

चित्र तयार गर्ने: डा. बिशाल जोशी

UNDP Empowered lives. Resilient nations.

gef

SGP The GEF Small Grants Programme

एमडिआई नेपाल
MDI Nepal
www.mdinepal.org

डा. बिशाल जोशी

डा. बिशाल जोशी पेशाले डेन्टल सर्जन हुनुहुन्छ । उहाँले सन् २००९ मा युनिभर्सल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेज, भैरहवाबाट डेन्टल सर्जनको रुपमा बिडिएस गर्नु भयो । त्यसपछि केही समय धनगढीमा डेन्टल क्लिनिकमा डेन्टल सर्जनको रुपमा काम गर्नु भयो । सन् २०१५ मा कलेज अफ मेडिकल साइन्सेज, भरतपुर, चितवनबाट क्लिनिकल फिजियोलोजीमा एम. डि. गर्नु भयो । तत्पश्चात् उहाँ युनिभर्सल कलेज अफ मेडिकल साइन्सेज, भैरहवामा एसोसियट प्रोफेसरको रुपमा प्राध्यापन कार्यमा संलग्न हुनुहुन्छ ।

अध्यापन कार्यको अलावा फुर्सदको समयमा उहाँ चित्रहरु बनाउने कार्यमा बिशेष चाख राख्नु हुन्छ । खासगरि उहाँ अलि बढी शान्ती एवम् प्रकृति प्रेमि हुनाले जीवन, जगत तथा प्रकृति सम्बन्धि चित्रहरु कोर्न बढी रुचाउनु हुन्छ । उहाँले यस्तै फुर्सदमा हाम्रो संस्थाको लागि अध्ययनबाट प्राप्त यी मत्स्य चित्रहरु तयार गरिदिनु भएको हो । उहाँ सामाजिक क्षेत्रमा पनि त्यत्तिकै सक्रिय हुनुहुन्छ । उहाँ इन्टरनेशनल टोष्ट माष्टर क्लब, भैरहवा च्याप्टरको पनि सक्रिय सदस्य एवम् संचालक हुनुहुन्छ । नियमित योगा तथा मेडिटेशन गर्नु, साइलेन्समा रहनु, साथीभाईहरुसंग भेटघाटमा रहनु, घुमफिर गर्नु आदी उहाँको प्रमुख शोखहरु (Hobbies) हुन् । एमडिआइ नेपाल उहाँको यो योगदान प्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दछ ।

बिषयसुची

क्र.सं	बैज्ञानिक नाम	नेपाली नाम	पेज नं.
१.	*Badis badis*	सुंगुरे सिद्रा	१
२.	*Channa punctatus*	भोटी	२
३.	*Trichogaster lalius*	रंगिन सिद्रा	३
४.	*Xenentodon cancila*	कौवा माछा	४
५.	*Oreochromis niloticus*	नाइल टिलेपिया	५
६.	*Lepidocephalichthys guntea*	गोइरा	६
७.	*Amblypharyngodon mola*	मारा	७
८.	*Danio devario*	भित्ती	८
९.	*Pethia conchonius*	सिद्रे पोठी	९
१०.	*Puntius sophore*	सिद्रे पोठी	१०
११.	*Puntius terio*	सिद्रे पोठी	११
१२.	*Puntius ticto*	तिते पोठी	१२
१३.	*Rasbora daniconius*	डेढोरा	१३
१४.	*Esomus danricus*	डेढुवा	१४
१५.	*Barilius bendelisis*	फगेटा	१५
१६.	*Brachydanio rerio*	जेब्रा माछा	१६
१७.	*Garra nasuta*	बुदुना	१७

क्र.सं	बैज्ञानिक नाम	नेपाली नाम	पेज नं.
१८.	*Naziritor chelynoides*	रतार	१८
१९.	*Barilius barila*	चिप्ले फगेटा	१९
२०.	*Pethia guganio*	तिल्के पोठी	२०
२१.	*Systomus sarana*	ठुलो पोठी	२१
२२.	*Salmostoma phulo*	चेल्हवा	२२
२३.	*Cirrhinus mrigala*	नैनी	२३
२४.	*Paracanthocobitis botia*	बाघे	२४
२५.	*Glossogobius giuris*	बुल्ला	२५
२६.	*Chanda nama*	शीसा माछा	२६
२७.	*Mystus tengara*	टेंग्रा	२७
२८.	*Clarias magur*	मांगुर	२८
२९.	*Heteropneustes fossilis*	सिंघी	२९
३०.	*Ompok pabda*	पप्ता	३०
३१.	*Wallago attu*	बुआरी	३१
३२.	*Macrognathus aral*	गैंची	३२
३३.	*Macrognathus pancalus*	काठ गैंची	३३
३४.	*Monopterus cuchia*	अन्धो बाम	३४

सुंगुरे सिद्रा

(Badis badis)

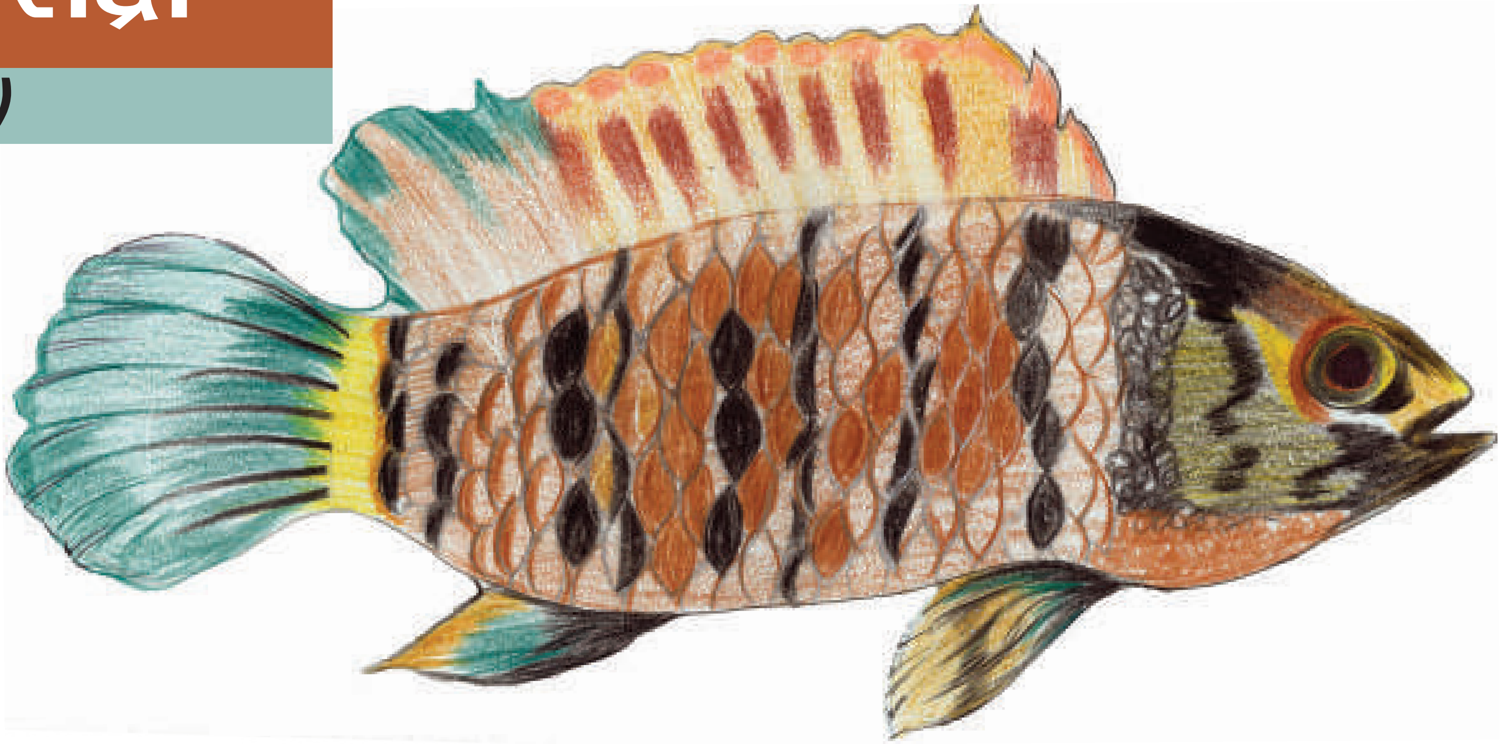

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct | Threatened | Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Anabantiformes
फेमिली (Family)	: Badidae
जेनस (Genus)	: *Badis*
प्रजाति (Species)	: *B. badis*
स्थानीय नाम (Local name)	: सुंगुरे सिद्रा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल तथा रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १५ जेठ, २०७६ (29 May 2019)

यो माछालाई ठाउँ विशेष अनुसार पसरी, खिल्सी वा सुँगुरे सिद्रा भनेर चिनिन्छ । यी साना खालका माछाहरू हुन् । यी माछाहरू पानीको बहाव कम हुने ताजा पानीको क्षेत्र जस्तै तलाउ, घोल, नहर कुलो, छिपछिपे पानी र हल्का झारपातहरू हुने ठाउँहरूमा पाइन्छ । यो माछाले अवस्था अनुसार तत्काल रङ् फेर्न सक्छ । यसलाई आलङ्कारिक माछाको रूपमा एक्वारियमको लागि उपयोग गरिन्छ ।

भोटी

(Channa punctata)

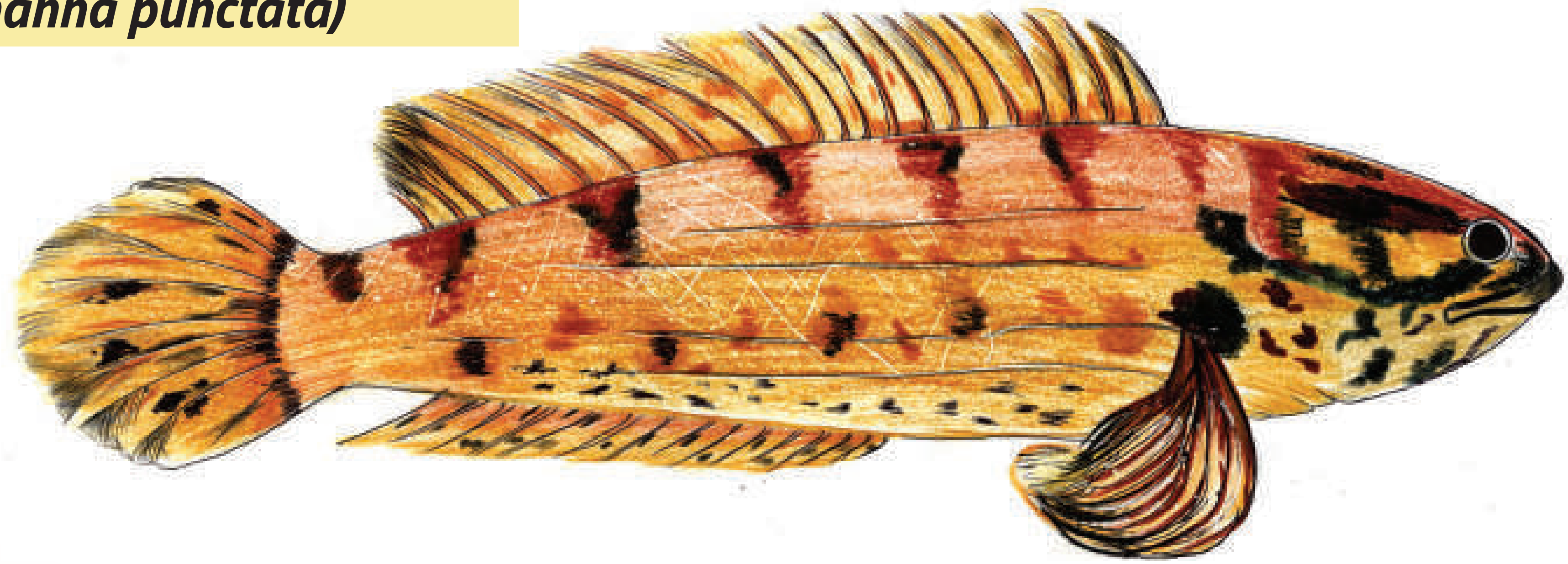

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — Threatened — Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Anabantiformes
फेमिली (Family)	:	Channidae
जेनस (Genus)	:	*Channa*
प्रजाति (Species)	:	*C. punctata*
स्थानीय नाम (Local name)	:	भोटी/हिले
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल, रामपुर घोल र राइनो ताल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	४ असोज, २०७६ (21 Sept. 2019)

यसलाई स्थानिय भाषामा हिले, गराई अथवा भोटी माछा भनिन्छ । यो पनि घोल, खोल्सा खोल्सी, तलाउ, खेत तथा पोखरीहरूमा पाइन्छ । यो अलि हिलो बढी भएको ठाउँहरूमा पाइने भएकाले पनि यसलाई हिले माछा भनिएको हो । यी माछाहरू खेतमा वा वर्षायाममा जम्मा भएको पानीका अस्थायी तलाउहरूमा पाइन्छ । यो माछालाई स्थानीय क्षेत्रमा महत्वपूर्ण खाने माछाको रूपमा लिइन्छ र यसलाई स्थानीयहरूले बढी रूचिका साथ खाने गर्दछन् ।

रङ्गीन सिद्रा

(Trichogaster lalius)

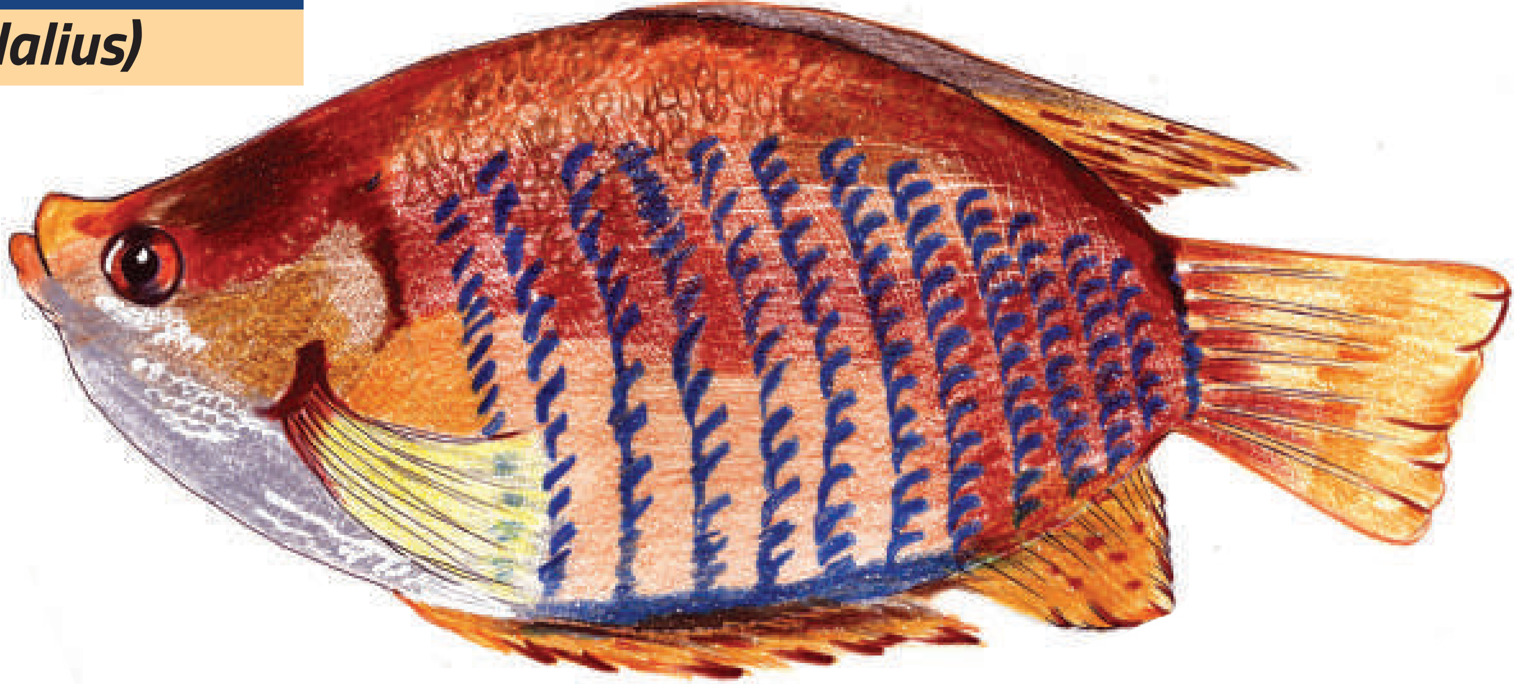

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct | Threatened | Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Anabantiformes
फेमिली (Family)	: Osphronemidae
जेनस (Genus)	: *Trichogaster*
प्रजाति (Species)	: *T. lalius*
स्थानीय नाम (Local name)	: **रङ्गीन सिद्रा**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: **टाइगर ताल, रामपुर घोल र राइनो ताल**
संकलन गर्ने (Collected by)	: **एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	: **राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	: **४ असोज, २०७६** (21 Sept.2019)

यो रङ्गीन खालको हुने भएकोले यसलाई रङ्गीन सिद्रा भन्ने गरिएको हो । यो सुन्दर खालको माछा हो । यसमा भाले अलि रङ्गीन, चेरी कलरको हुन्छ जबकि पोथी सोभ्रो र लाटो खालको हुन्छ । यसको रङ्ग पनि राम्रो र साइज पनि ५ से.मि. भन्दा कम हुनाले यो माछालाई एक्वारियमको लागि उपयोग गरिन्छ । यसको प्रजनन् समय वर्षायाम हो । यसले तलाउको हल्का पानी भएको ठाउँ जहाँ अलि भ्राडीहरू हुन्छन्, त्यहाँ फूल पार्दछ । यस हिसाबले टाइगर ताल तथा राइनो तालको छेउछाउको एरिया यसको प्रजनन्को लागि उपयुक्त स्थल हुन सक्छ । ती क्षेत्रहरूमा यी माछाहरूको प्रजनन् गराई बच्चाहरू सङ्कलन गरी एक्वारियमको ब्यवसायीहरूलाई बच्चा बिक्री वितरण गर्न सकिने सम्भावना देखिएको छ ।

कौवा माछा

(Xenentodon cancila)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

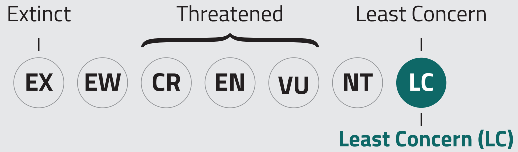

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Beloniformes
फेमिली (Family)	: Belonidae
जेनस (Genus)	: *Xenentodon*
प्रजाति (Species)	: *X. cancila*
स्थानीय नाम (Local name)	: कौवा माछा/चुच्चे बाम
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १८ भाद्र २०७६ (3 Aug. 2019)

यसलाई कौवा वा चुच्चे बाम माछा पनि भनिन्छ । यो ताजा पानीको क्षेत्र नदीनाला, ठूला खोल्साहरू र तलाउमा पाइन्छ । तर यसले अलिकति पानीको बहाव बढी भएको ठाउँ मन पराउँछ । यसको शरीर लाम्चो र मुख चुच्चो खालको हुन्छ । यसको तल्लो तथा माथिल्लो भागको दुबै बङगारामा तिखा दाँतहरू हुन्छन् । यसैको सहायताले यसले आफ्नो सिकार गर्दछ । यो पनि एक्वारियमको लागि प्रयोग गरिने माछा हो तर यसको सिकारी खालको बानीले यसलाई त्यति धेरै रूचाईदैन । यो मांसाहारी खालको माछा हो ।

नाइल टिलेपिया

(Oreochromis niloticus)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — Threatened — Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Chichliformes
फेमिली (Family)	:	Chichlidae
जेनस (Genus)	:	*Oreochromis*
प्रजाति (Species)	:	*O. niloticus*
स्थानीय नाम (Local name)	:	**नाइल टिलेपिया**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	**टाइगर ताल र रामपुर घोल**
संकलन गर्ने (Collected by)	:	**एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	**राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	:	**७ आषाढ २०७६** (22 June 2019)

सामान्यतया, यो माछालाई नाइल टिलेपिया भन्ने गरिन्छ । यो व्यावसायिक रूपमा पोखरीमा पालिने माछा हो । यो तुलनात्मक रूपमा अन्य माछाभन्दा पानीको गुणस्तर कम भएको अवस्थामा पनि राम्रोसँग बढ्न, हुर्कन सक्छ । यो विदेशबाट आयात गरिएको माछा हो । अलि गर्मी हावापानी भएको ठाउँमा यसले ५ महिनादेखि नै बच्चा निकाल्न थाल्छ । यसले आफ्नो मुखमा राखेर बच्चा हुर्काउँछ । यसरी कम उमेरदेखि नै बच्चा धेरै निकाल्ने हुनाले निकै कम समयमा नै यसले पोखरीमा आफ्नो प्रभुत्व जमाउँदछ र अरू माछाहरूसँग दाना तथा स्थानको लागि प्रतिस्पर्धा गर्दछ । जैविक विविधता संरक्षणको हिसाबले यो माछालाई नदी, खोला तथा तलाउहरूमा छोड्न उपयुक्त मानिदैन । तर यो माछा टाइगर तालमा पाइएको छ । किनकि, यो अध्ययनको क्रममा एकजना स्थानीयले आफूले अन्यत्रबाट ल्याएर ३ वटा टिलेपिया टाइगर तालमा छोडेको दाबी गरेका थिए ।

गोइरा

(Lepidocephalichthys guntea)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

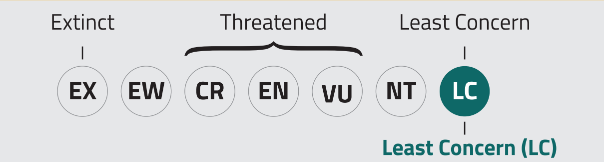

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cobitidae
जेनस (Genus)	: *Lepidocephalichthys*
प्रजाति (Species)	: *L. guntea*
स्थानीय नाम (Local name)	: **गोइरा**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: **टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल**
संकलन गर्ने (Collected by)	: **एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	: **राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	: **१८ भाद्र, २०७६** (3 Aug. 2019)

यसलाई गोइरा अथवा कुनै ठाउँमा लाटो माछा भनेर पनि चिनिन्छ । यो माछा पनि प्रायः खानको लागि उपयोग गरिन्छ । यो माछा पोखरीहरूको पिंधतिर बस्ने गर्दछ । यसले अलि हिलो तथा बलौटे माटो भएको ठाउँहरूमा बस्न रूचाउँछ । किनकि, यसलाई अलिकति पनि शत्रुको डर भयो भने हिलो अथवा बालुवामुनि घुस्रदै गई तत्काल लुक्न सक्छ । यो माछा खासगरी घोल क्षेत्रहरूमा पाइने गर्दछ । यसले अक्सिजन कम भएको बेलामा आफ्नो पेटको आन्द्रामा भएको छुट्टै श्वास प्रश्वास प्रणालीबाट सास फेर्ने काम गर्दछ ।

मारा

(Amblypharyngodon mola)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

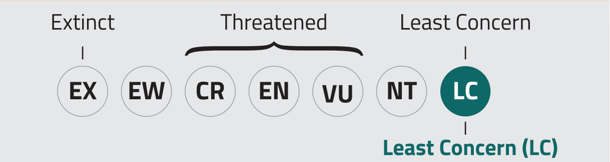

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Amblypharyngodon*
प्रजाति (Species)	: *A. mola*
स्थानीय नाम (Local name)	: **मारा**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: **राइनो ताल**
संकलन गर्ने (Collected by)	: **एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	: **राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	: **२८ आषाढ, २०७६** (13 July 2019)

स्थानीय रूपमा यो माछालाई मारा, मोला वा धवै भनेर चिनिन्छ । यो झट्ट हेर्दा चाँदी जस्तो सिल्भर रङ्गको हुन्छ । यो माछामा प्रशस्त मात्रामा भिटामिन ए पाइन्छ । बङ्गलादेशमा यो माछालाई व्यावसायिकरूपमा कार्प माछाहरूसँग पालेर महिला तथा बच्चाहरूको पोषण सुधार कार्यमा भरपुर उपयोग गरिएको छ । नेपालमा पनि भर्खरै मात्र कृषि तथा वन विश्वविद्यालय, रामपुरले यो माछालाई कार्प माछाहरूसँग पालेर सफल परीक्षण गरिसकेको छ । हालसम्म यो माछा चितवनमा पाइन्छ भनेर रिपोर्टिङ्ग भएको थिएन । तर अहिलेको अध्ययनले यो माछा भरतपुर १२ स्थित राइनो तालमा प्रशस्त मात्रामा भेटिएको छ । यो माछालाई कार्प पोलिकल्चर प्रविधि अन्तर्गत अन्य बिकासे माछा (जस्तै रोहु, नैनी, कार्प आदि) सँग सँगै पाल्न सकिन्छ र यसले उत्पादनमा कुनै प्रतिकूल असर गर्दैन भन्ने रामपुर क्याम्पसको अध्ययनले देखाएको छ । यस माछामा पाइने पोषक तत्वहरूबारे बिस्तृत रूपमा पुस्तकको अनुसूची १ मा उल्लेख गरिएको छ ।

भित्ती

(Danio devario)

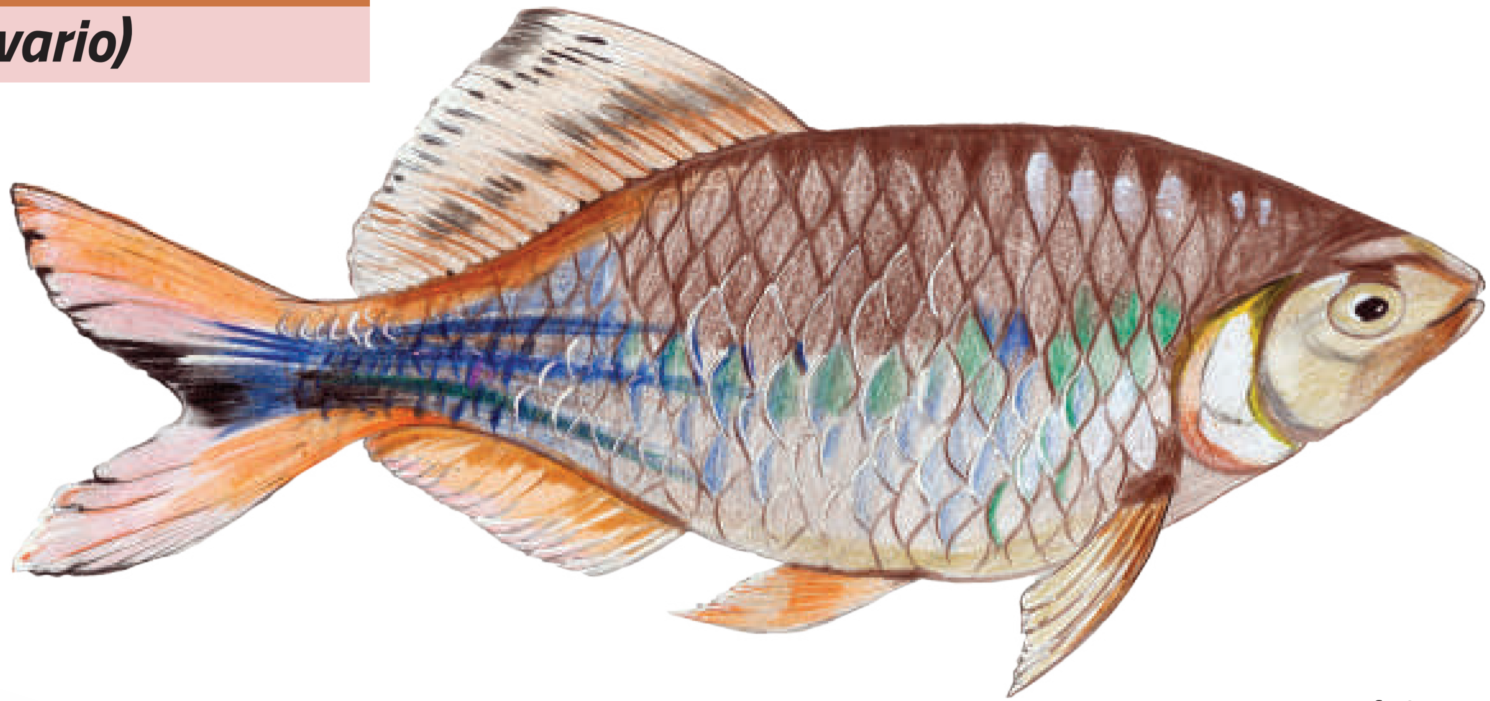

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

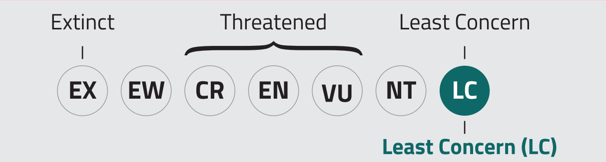

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Danio*
प्रजाति (Species)	: *D. devario*
स्थानीय नाम (Local name)	: भित्ती/चेप्टो सिद्रा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १८ भाद्र, २०७६ (3 Aug. 2019)

स्थानीय रूपमा यसलाई भित्ती वा चित्रीपोथी भनेर चिनिन्छ । यो सानो आकारको हुन्छ र ताजा पानीको क्षेत्र जस्तै पोखरी, तलाउहरू, स-साना खोलाहरू तथा ठूला नदीहरूमा पनि पाइन्छ । यसलाई खाने माछाको रूपमा गणना गरिन्छ । यो पनि रङ्गीन हुन्छ । शरीरको दायाँबायाँ भागमा निलो तथा हरियो खालको धर्साहरूहुने भएकाले यसलाई आलङ्कारिक माछाको रूपमा पनि लिइन्छ ।

सिद्रे पोठी

(Pethia conchonius)

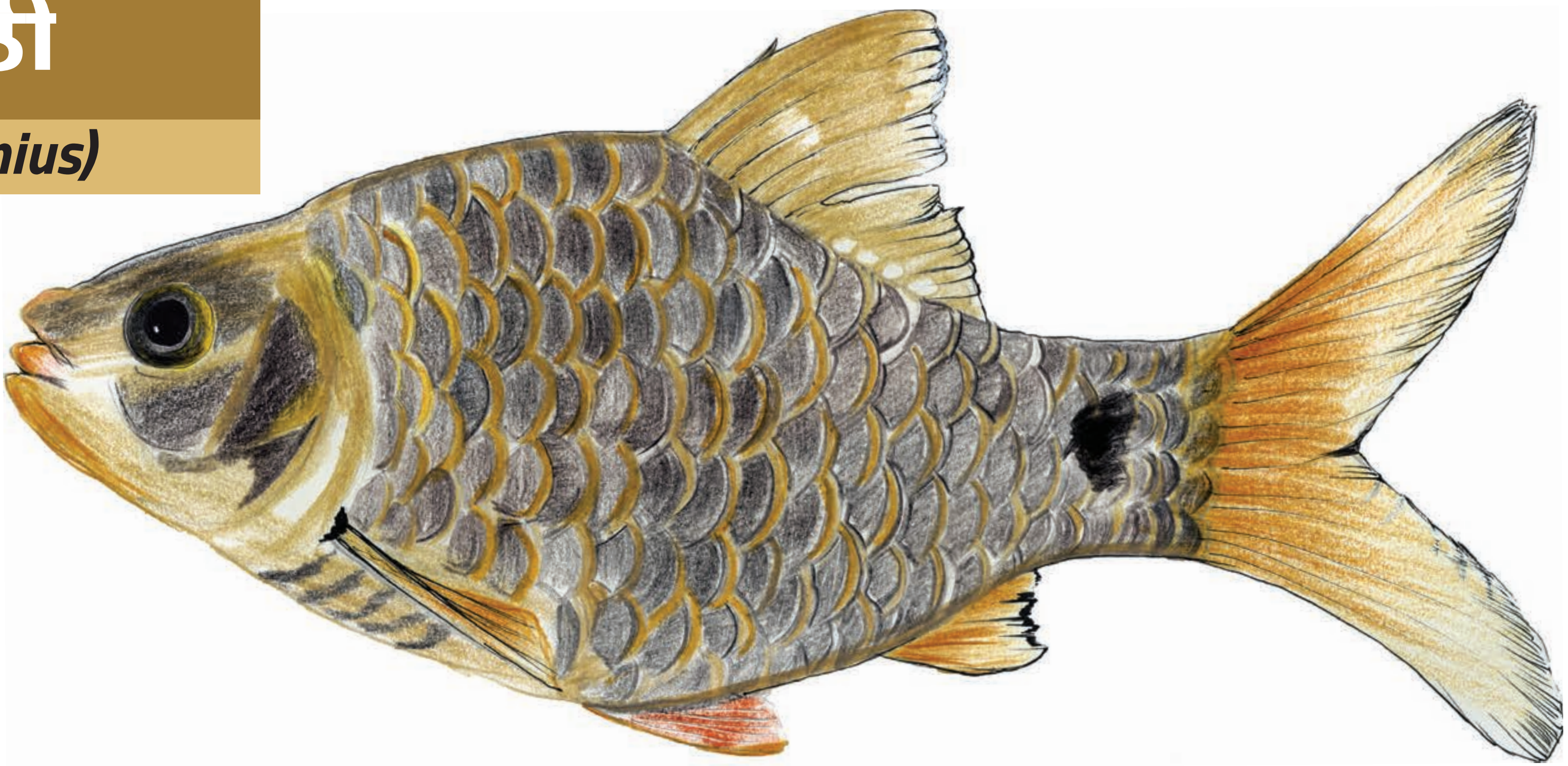

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

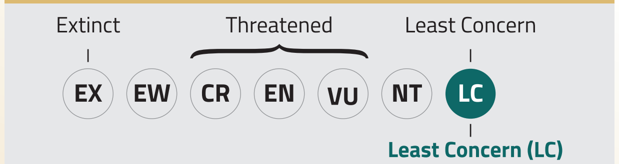

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Pethia*
प्रजाति (Species)	: *P. conchonius*
स्थानीय नाम (Local name)	: सिद्रे पोठी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ११ जेठ, २०७६ (25 May 2019)

यसलाई पोठी माछा पनि भनिन्छ । स्थानीयहरूले यो माछालाई सिद्रा माछाको रूपमा लिन्छन् । यो माछा खास गरि हल्का पानी भएको तलाउहरू र घोलहरूमा पाइन्छ । यो माछालाई स्थानीयहरूले अत्यधिकरूपमा मार्ने गर्दछन् ।

सिद्रे पोठी

(Puntius sophore)

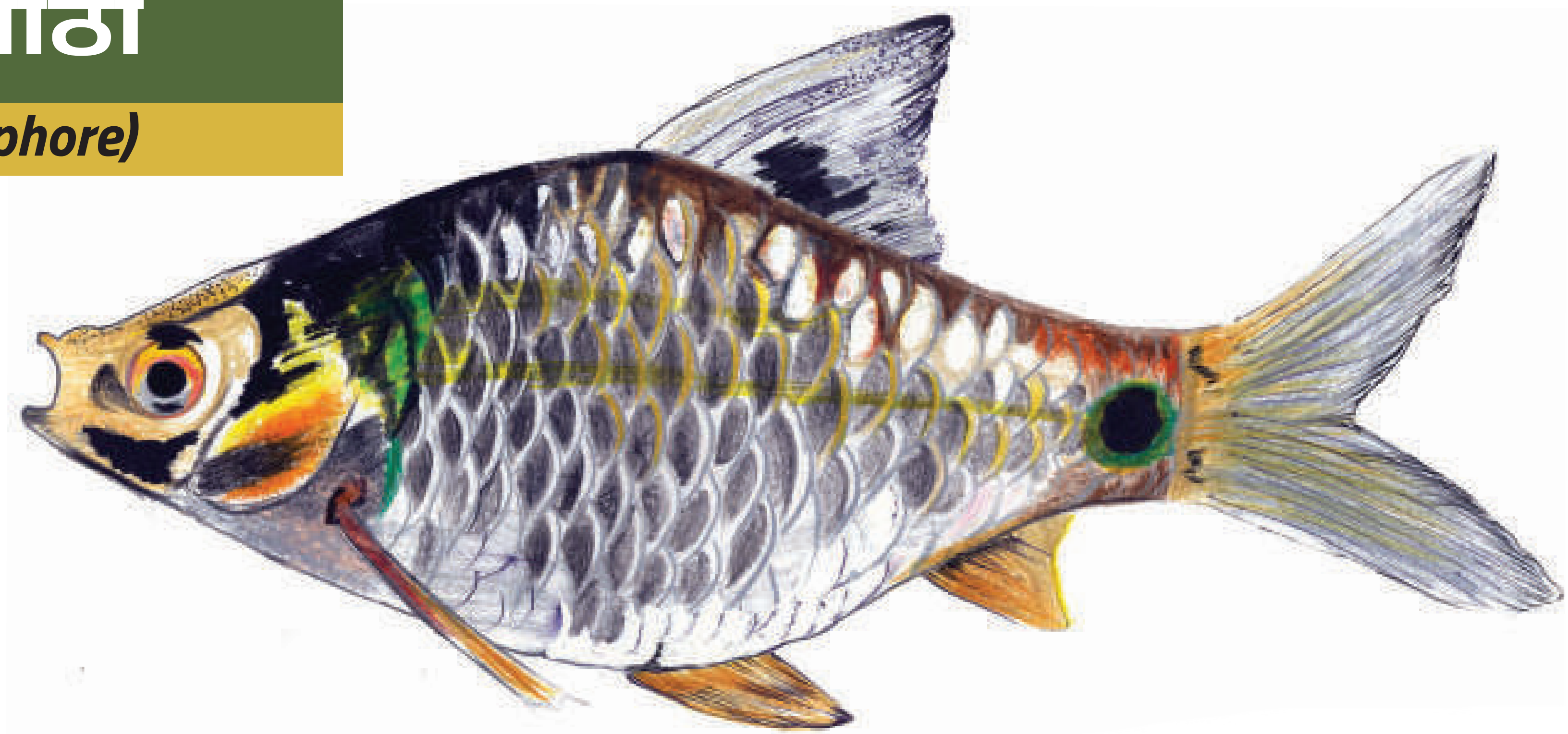

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — EX
Threatened — EW, CR, EN, VU
Least Concern — NT, **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Cypriniformes
फेमिली (Family)	:	Cyprinidae
जेनस (Genus)	:	*Puntius*
प्रजाति (Species)	:	*P. sophore*
स्थानीय नाम (Local name)	:	सिद्रे पोठी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	११ जेठ, २०७६ (25 May 2019)

यो पनि सिद्रे माछाकै अर्को प्रजाति हो । यसलाई पनि खाने सिद्रा माछाको रूपमा उपयोग गरिन्छ । यो माछा प्रायः सबै प्रकारको ताजा पानीको क्षेत्र जस्तै पोखरी, तलाउ, खोला नाला, तथा पानीको बहाव कम भएको नदीहरूमा पाइन्छ । यो पोषणको हिसाबले महत्वपूर्ण माछा हो । यसमा क्याल्सियम अत्यधिक मात्रामा पाइन्छ । त्यसैले यसलाई पनि मारासँगै कार्प माछाहरूसँग पाल्ने गरिन्छ ।

सिद्रे पोठी

(Puntius terio)

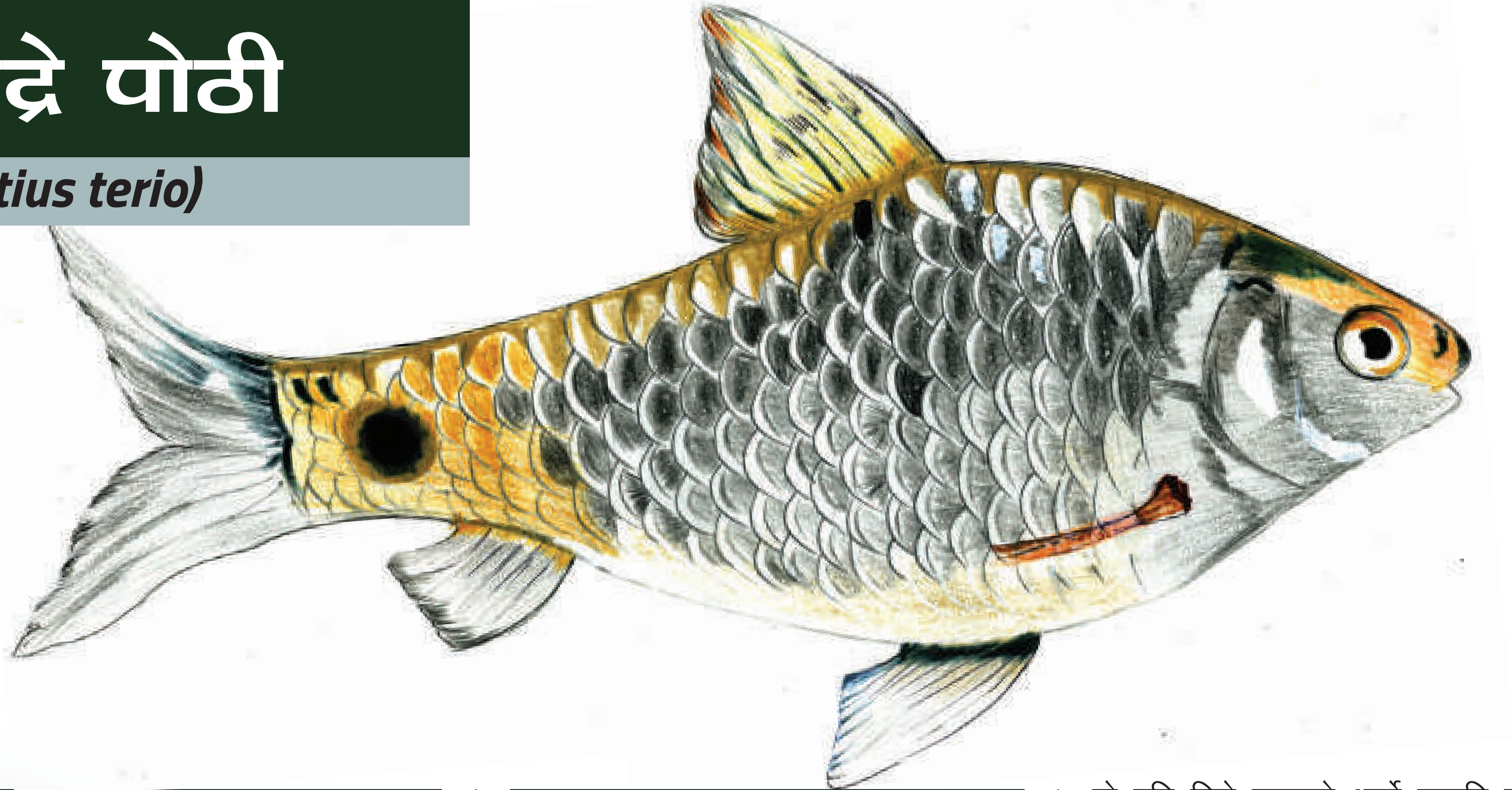

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

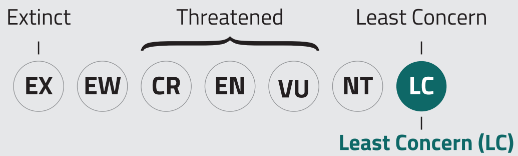

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Puntius*
प्रजाति (Species)	: *P. terio*
स्थानीय नाम (Local name)	: सिद्रे पोठी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २५ श्रावण, २०७६ (10 Aug. 2019)

यो पनि सिद्रे माछाको अर्को प्रजाति हो । अरू सिद्राहरू जस्तै यो माछा पनि तलाउ, पोखरीहरूमा प्रशस्त मात्रामा पाइन्छ । यो मछुवारहरूको जालमा पर्ने एक प्रमुख प्रजाति हो । यो माछा पनि पोसिलो हुन्छ ।

तीते पोठी

(Puntius ticto)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

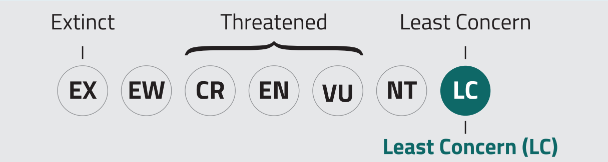

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Cypriniformes
फेमिली (Family)	:	Cyprinidae
जेनस (Genus)	:	*Puntius*
प्रजाति (Species)	:	*P. ticto*
स्थानीय नाम (Local name)	:	तीते पोठी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	३२ श्रावण, २०७६ (17 Aug. 2019)

यो पनि सिद्रा प्रजातिकै माछा हो । यो खाँदा अलि तीतो हुने भएकोले यसलाई तीते पोठी भनिएको हो । यो अरू सिद्रा भन्दा सानो हुन्छ र करिब २५ मीलीमिटर सम्म लामो हुन्छ । यो पनि पोषणको हिसाबले महत्वपूर्ण छ । यिनीहरू ताल तलैयाहरूको छेउछाउ, पानीको लेभल कम भएको ठाउँ, नदीनाला तथा खोल्साखोल्सीहरूको अलि बढी हिलो माटो भएको ठाउँतिर बढी पाइने गर्दछ ।

डेढोरा

(Rasbora daniconius)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

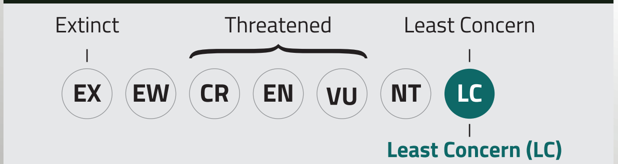

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Rasbora*
प्रजाति (Species)	: *R. daniconius*
स्थानीय नाम (Local name)	: डेढोरा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ११ असोज, २०७६ (28 Sept. 2019)

यसलाई डेढोरा भनेर चिनिन्छ । यो माछाको टाउकोदेखि पुच्छरको भागसम्म कालो धर्को हुन्छ । यो तलाउ, पोखरी, धान खेत, साना साना खोलाहरू, नहर, कुलो आदि ठाउँहरूमा पाइन्छ । यसको शरीरमा भएको कालो ब्यान्ड, चम्किलो कलर, शान्त स्वभाव र विभिन्न विपरीत परिस्थितिहरू सहन सक्ने र एक्वारियममा कृत्रिम दानाहरू पनि खाने हुनाले यसलाई एक्वारियमको लागि उपयुक्त प्रजातिको रूपमा लिइने गरिन्छ ।

डेढुवा

(Esomus danricus)

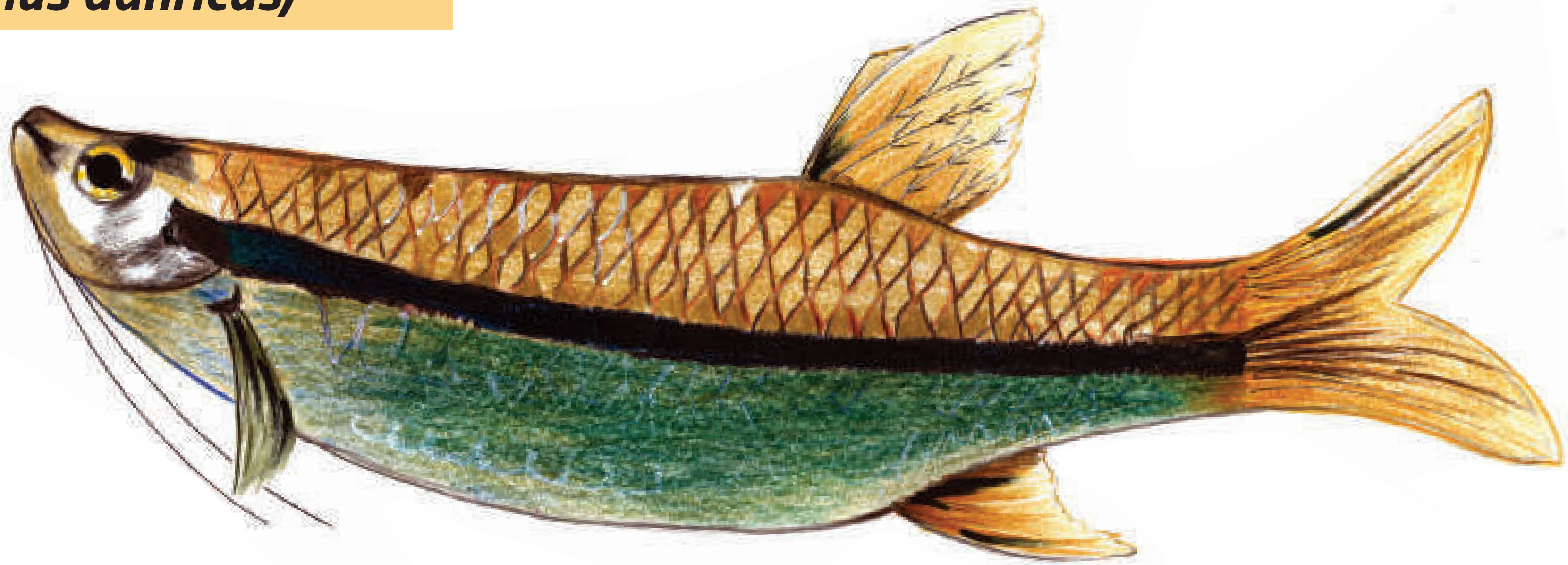

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct | Threatened | Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Esomus*
प्रजाति (Species)	: *E. danricus*
स्थानीय नाम (Local name)	: डेढुवा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल तथा रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ११ असोज, २०७६ (28 Sept. 2019)

यो झट्ट हेर्दा डेढोरा (Rasbora danricus) जस्तै देखिन्छ । यो पनि पोषणको हिसाबले अत्यन्त महत्वपूर्ण माछामा गणना हुन्छ । यसमा अत्यधिक मात्रामा आइरन र जिंक हुन्छ । त्यसैले यो माछा गर्भवती महिलाहरूलाई खानको लागि सिफारिस गरिएको छ र यसलाई अन्य कार्प माछाहरूसँग मिसाएर पाल्ने पनि गरिन्छ । यी माछाहरूको संरक्षण र सम्बर्द्धन गरी पोषण सुधार कार्यमा उपयोग गर्न सकिने सम्भावना देखिएको छ ।

फगेटा

(Barilius bendelisis)

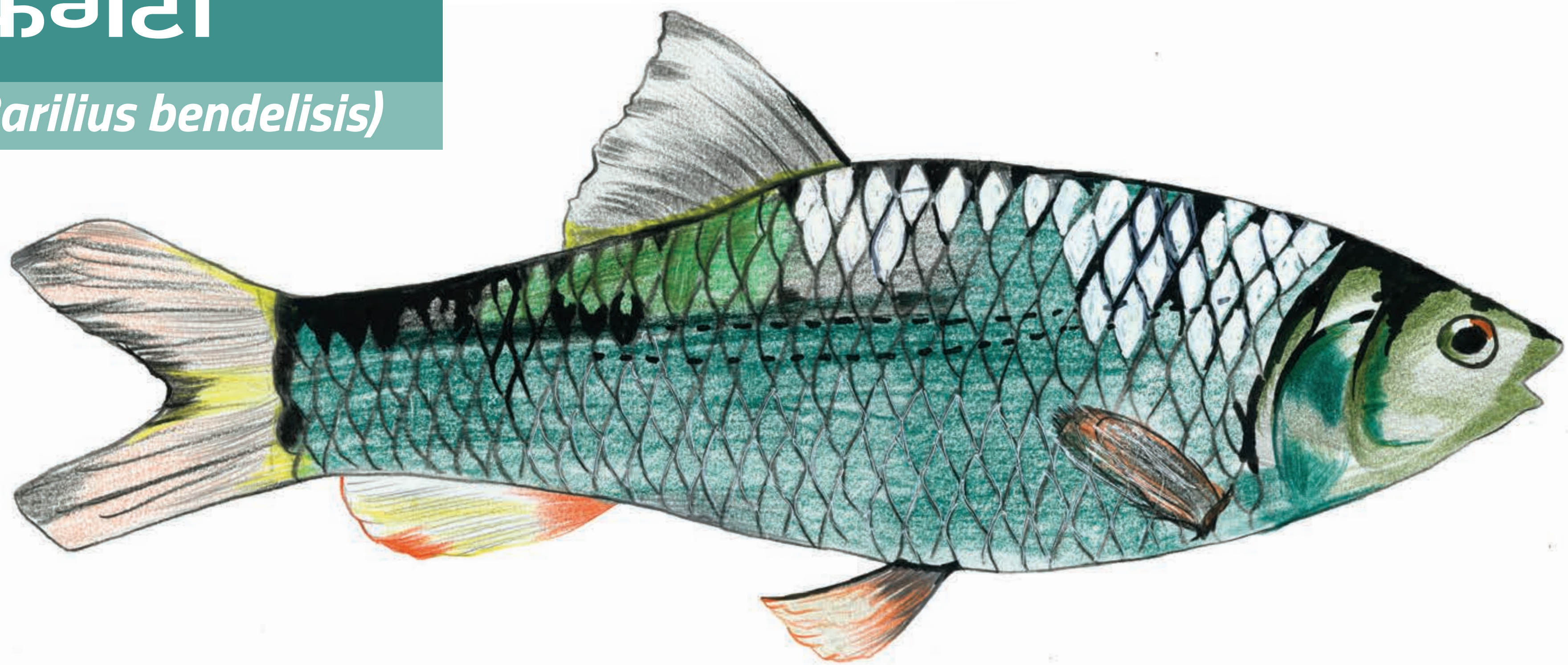

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

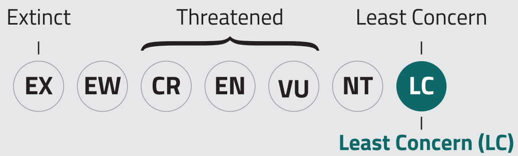

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Barilius*
प्रजाति (Species)	: *B. bendelisis*
स्थानीय नाम (Local name)	: फगेटा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १४ मङ्सिर,२०७६ (30 Nov. 2019)

फगेटा नेपालको पहाडी भेगका स-साना खोलाहरूमा अत्यधिक रूपमा पाइने माछा हो । यो अति मीठो माछामा गणना गरिन्छ । कसैले यसलाई इन्डियन हिल ट्राउट पनि भन्ने गर्दछन् । यो माछा ताजा पानी, हल्का गहिरो ठाउँ र मध्यमदेखि अलि छिटो बग्ने पानीहरूमा पाइन्छ । वास्तवमा यो खाने माछाको रूपमा अति नै मन पराइने माछा हो । मानिसहरू यसलाई खोजी खोजी मार्ने गर्दछन् । त्यसैले यसको बासस्थान पनि लोप हुंदै गइरहेको पाइएको छ ।

जेब्रा माछा

(Brachydanio rerio)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

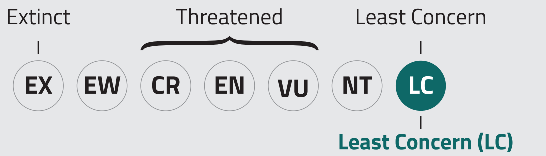

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Cypriniformes
फेमिली (Family)	:	Cyprinidae
जेनस (Genus)	:	*Brachydanio*
प्रजाति (Species)	:	*B. rerio*
स्थानीय नाम (Local name)	:	जेब्रा माछा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल, राइनो ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	२८ मङ्सिर, २०७६ (14 Dec. 2019)

स्थानीय रूपमा यसलाई चिथारी पोठी भनेर चिनिन्छ । यो माछा एक्वारियमका लागि अत्यन्त उपयुक्त माछाको रूपमा लिइन्छ । साथै यो माछालाई औषधी तथा ड्रगहरूको परीक्षण गर्न अत्यधिक रूपमा प्रयोग गरिन्छ । यो सानो खालको माछा हो । यसको लम्बाई ४ से.मि. सम्मको हुन्छ र २ से.मि. को भएपछि यो बयष्क भएको मानिन्छ । यिनीहरू पनि पानीको बहाव कम हुने क्षेत्र जस्तै खोला, नहर, कुलो तथा तलाउ र पोखरीहरूमा पाइन्छन् ।

बुदुना

(Garra nasuta)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

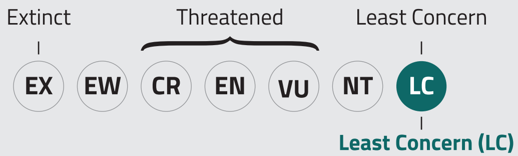

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Garra*
प्रजाति (Species)	: *G. nasuta*
स्थानीय नाम (Local name)	: बुदुना, खसी गारा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २६ पौष, २०७६ (11 Jan. 2020)

बुदुना पनि नेपालको पहाडी खोला तथा साना नदीहरूमा पाइने एक प्रमुख माछा हो । यसले प्रायः बगेको पानी मन पराउँछ । यो स्वादिलो हुने भएकाले पहाडी भेगहरूमा अत्यधिक रूचाइने माछा हो ।

रतार

(Naziritor chelynoides)

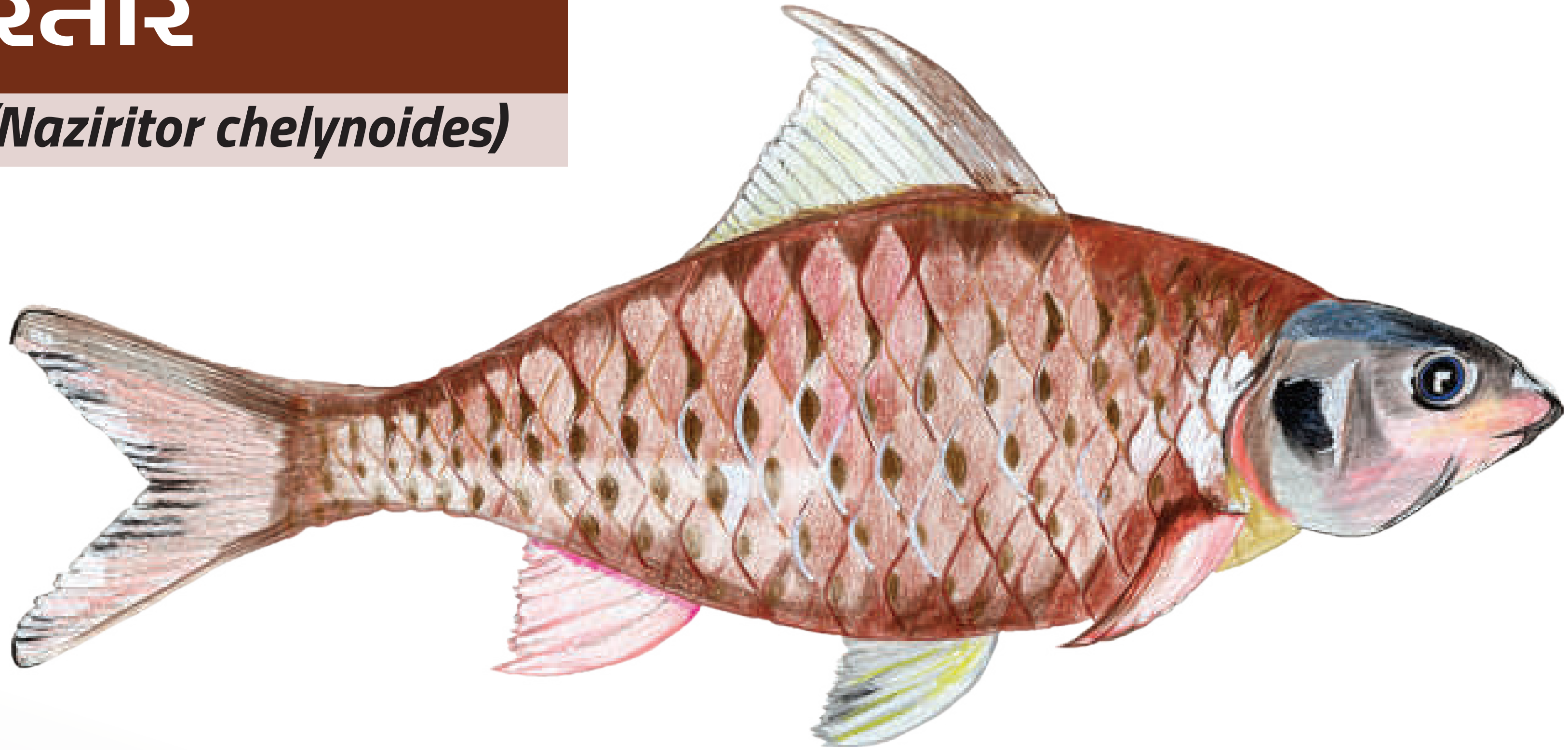

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — EX, EW
Threatened — CR, EN, **VU**
Least Concern — NT, LC

Vulnerable

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Cypriniformes
फेमिली (Family)	:	Cyprinidae
जेनस (Genus)	:	*Naziritor*
प्रजाति (Species)	:	*N. chelynoides*
स्थानीय नाम (Local name)	:	रतार
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल, राइनो, ताल तथा खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	२६ पौष, २०७६ (11 Jan. 2020)

स्थानीय रूपमा यसलाई हलुन्डे वा रतार भनिन्छ । अथवा यसलाई सामान्य रूपमा कालो खालको सहर भनेर पनि चिनिन्छ । यो माछाले बगेको पानी मन पराउँछ र खासगरी चिसो पानी भएको खोला तथा नदीहरूमा पाइन्छ । यो माछा झण्डै ८० से.मि. सम्म लामो हुन्छ । यो माछालाई खाने माछाको रूपमा लिइन्छ र यो आलङ्कारिक माछा पनि हो । यो माछा चिसो पानी क्षेत्रको लागि अत्यन्त उपयुक्त प्रजाति हो ।

चिप्ले फगेटा

(Barilius barila)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

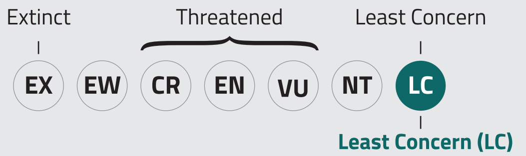

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Barilius*
प्रजाति (Species)	: *B. barila*
स्थानीय नाम (Local name)	: चिप्ले फगेटा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १४ मङ्सिर, २०७६ (30 Nov. 2019)

यसलाई स्थानीय रूपमा चिप्ले फगेटा भनेर चिनिन्छ । यो सानो खालको माछा हो र यसको लम्बाइ करिब १०-१५ से.मि. सम्मको हुन्छ । यो माछा प्रायः पहाडी भू-भागहरूमा त्यति गहिरो नभएको बग्ने नदी, खोलाहरूमा पाइने गर्दछ । यो स्वादिलो खालको माछा हो र आर्थिक हिसाबले महत्वपूर्ण मानिन्छ । साथै यो सुन्दरताको कारण औषधीय गुण र बल्छी खेल्न योग्य हिसाबले पनि महत्वपूर्ण मानिन्छ ।

तिल्के पोठी

(Pethia guganio)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

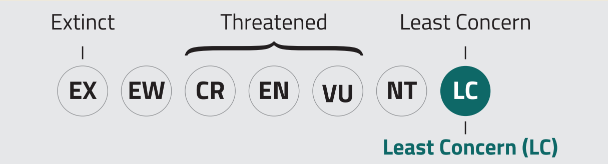

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Pethia*
प्रजाति (Species)	: *P. guganio*
स्थानीय नाम (Local name)	: तिल्के पोठी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल र खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: १२ पौष, २०७६ (28 Dec. 2019)

यो सानो खालको माछा हो र यसको अत्यधिक लम्बाई ८ से.मि. जति हुन्छ । स्थानीय रूपमा यसलाई तिल्के पोठी भनेर चिनिन्छ । यो नेपालको स्थानीय माछा हो । यो पानीको बहाव कम हुने खोला तथा नदीहरू, नहर, कुलो, तलाउ, पोखरी आदी ठाउँहरूमा पाइन्छ । पौष्टिक तत्वको हिसाबले यो पोसिलो माछा पनि हो । यो माछा सुशील तथा शान्त प्रवृत्तिको र सानो पनि हुनाले एक्वारियमको लागि पनि प्रयोग गर्न सकिन्छ ।

ठूलो पोठी

(Systomus sarana)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

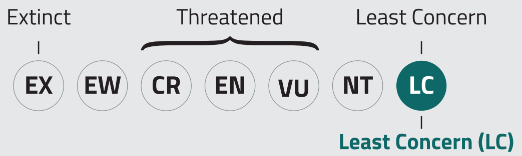

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Systomus*
प्रजाति (Species)	: *S. sarana*
स्थानीय नाम (Local name)	: ठूलो पोठी, दरहा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, राइनो ताल तथा रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ४ माघ, २०७६ (18 Jan. 2020)

यसलाई काँडे, भित्ती वा ठूलो पोठी भनेर पनि चिनिन्छ । यो सानो खालको माछा हो जसलाई ओलिभ वार्व (Olive Barb) भनेर पनि चिनिन्छ । यसको लम्बाइ बढीमा ४० से. मि. सम्मको हुन्छ । यो पनि नेपालको स्थानीय माछा हो । यो नदी, तलाउ तथा पोखरीहरूमा पाइन्छ । यो माछा एक्वारियमको लागि तथा अरू आर्थिक हिसाबमा त्यति महत्वको छैन तर अरू माछाहरू मार्न यो माछालाई बेट फिस (Bait fish) को रूपमा पनि प्रयोग गरिन्छ ।

चेल्हवा

(Salmostoma phulo)

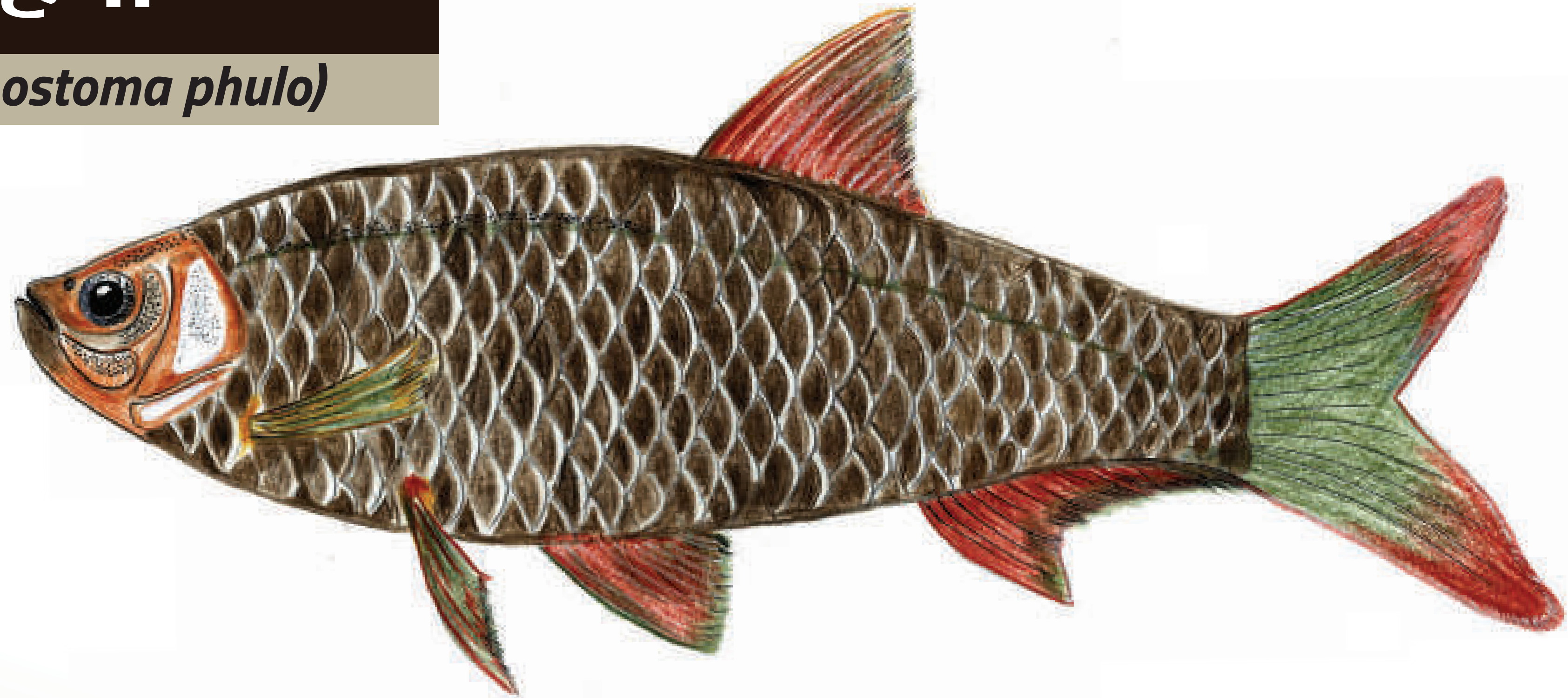

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct		Threatened			Least Concern	
EX	EW	CR	EN	VU	NT	**LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Salmostoma*
प्रजाति (Species)	: *S. phulo*
स्थानीय नाम (Local name)	: चेल्हवा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: खगेरी खोला
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २१ भाद्र, २०७६ (7 Sept. 2019)

यसलाई स्थानीय रूपमा चेला अथवा फुलो चेला पनि भनिन्छ । यो सानो खालको माछा हो र यसको लम्बाइ १२ से.मि. सम्मको हुन्छ । यो तलाउ, पोखरी नहर तथा कुलोहरूमा पाइन्छ । यो माछा आर्थिक हिसाबले त्यति महत्वपूर्ण होइन तर यो अत्यधिक खाइने माछाको रूपमा लिइन्छ ।

नैनी

(Cirrhinus mrigala)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट

(IUCN Conservation Status)

Extinct		Threatened			Least Concern	
EX	EW	CR	EN	VU	NT	**LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण

(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Cyprinidae
जेनस (Genus)	: *Cirrhinus*
प्रजाति (Species)	: *C. mrigala*
स्थानीय नाम (Local name)	: नैनी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ७ भाद्र, २०७६ (24 Aug. 2019)

यसलाई नैनी तथा मृगाल भनेर पनि चिनिन्छ । यो ९० से.मि. सम्म लामो हुन्छ र ३० किलोग्राम सम्मको तौल हुन्छ । त्यसैले यो एशियाभर नै आर्थिक हिसाबले पोखरीहरूमा व्यावसायिक रूपमा अन्य कार्प माछाहरू जस्तै कमन कार्प, सिल्भर कार्प, बिगहेडकार्प, रोहु, नैनी आदि संग मिसाएर पोलिकल्चरको रूपमा पाल्ने गरिन्छ । यो माछा टाइगर ताल तथा रामपुर घोलमा पाइएको थियो ।

बाघे

(Paracanthocobitis botia)

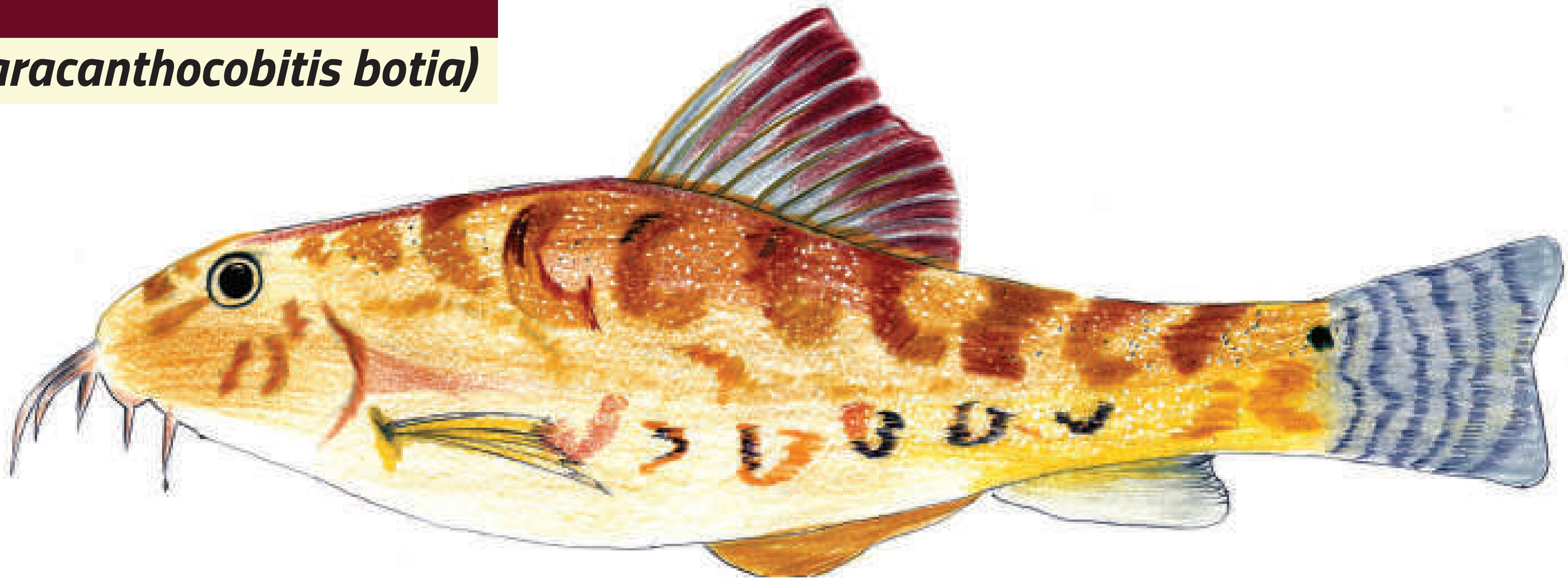

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct		Threatened			Least Concern	
EX	EW	CR	EN	VU	NT	**LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Cypriniformes
फेमिली (Family)	: Nemacheilidae
जेनस (Genus)	: *Paracanthocobitis*
प्रजाति (Species)	: *P. botia*
स्थानीय नाम (Local name)	: बाघे
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, खगेरी खोला तथा रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २५ श्रावण, २०७६ (10 Aug. 2019)

यसलाई बाघे अथवा पाटे गडेला पनि भन्दछन् । यो ताजा पानीको क्षेत्र चट्टानी, ढुङ्ग्यान भएको ठाउँ, बलौटे तथा हिलो माटो भएको ठाउँमा बस्ने गर्दछ । यो सानो खालको माछा हो । यसको लम्बाइ करिब ८ से. मि. हुन्छ । यो माछा व्यावसायिक हिसाबले कम महत्वको छ तर यसको पाटे कलरको कारण यसलाई एक्वारियममा पाल्नको लागि उपयुक्त मानिएको छ । मछुवारहरूले बल्छीमा गड्यौला प्रयोग गरि यो माछा मार्ने गर्दछन् ।

बुल्ला

(Glossogobius giuris)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

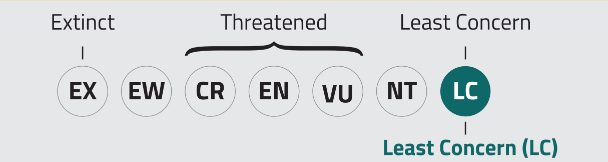

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Gobiiformes
फेमिली (Family)	:	Gobiidae
जेनस (Genus)	:	*Glossogobius*
प्रजाति (Species)	:	*G. giuris*
स्थानीय नाम (Local name)	:	बुल्ला
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	४ असोज, २०७६ (21 Sept. 2019)

यसलाई बुल्ला वा भुल्भुले पनि भनिन्छ । यो माछा अलि फरक प्रकारको देखिन्छ । यसमा आफैले आफ्नो सन्तान खाने प्रवृत्ति (Cannibalism) देखिएको छ । यो माछामा भएको रङ्ग र फिनको विशिष्ट बनावटको कारण यसलाई एक्वारियम व्यवसायको लागि पनि उपयोग गर्ने गरिन्छ ।

सिसा माछा

(Chanda nama)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct		Threatened			Least Concern	
EX	EW	CR	EN	VU	NT	**LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Gobiiformes
फेमिली (Family)	: Ambassidae
जेनस (Genus)	: *Chanda*
प्रजाति (Species)	: *C. nama*
स्थानीय नाम (Local name)	: **सिसा माछा**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: **टाइगर ताल, खगेरी खोला र रामपुर घोल**
संकलन गर्ने (Collected by)	: **एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	: **राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	: **२१ भाद्र, २०७६** (7 Sept. 2019)

यसलाई चनरबिजुवा वा सिसा माछा भनेर चिनिन्छ । यो माछा ताजा पानीमा अलि बढी झाडी भएको ठाउँमा बस्न रूचाउँछ । शरीर अलि पातलो प्रकारको र पहेंलो सिल्भरी रङ्गको हुन्छ । शरीर भित्र रहेको एयर ब्लाडर (Air Bladder) अलि बढी उज्यालोमा सजिलैसँग देख्न सकिन्छ । त्यसैले पनि यसलाई सिसा माछा भनिएको हुनुपर्छ । यो पनि सानो खालको माछा हो । यसको लम्वाइ करिव ११ से.मि. हुन्छ । यो पारदर्शी सिसा जस्तो हुनाले यो राम्रो देखिन्छ र एक्वारियमको लागि उपयुक्त माछाको रूपमा लिइन्छ । यो माछा पोखरीहरू तथा पानी बग्ने खोलाहरू, नहर, कुलो, धान खेत आदि सबै ठाउँहरूमा पाइन्छ । यो माछा वर्षायाममा धेरै पाइन्छ । यो माछा अलि लजाइलो खालको र २४ सै घण्टा सक्रिय भएर एक साथ हुलमा हिड्ने भएकाले मछुवारहरूको जालमा एक पटकमा धेरै पर्ने गर्दछ । यो माछालाई लामखुट्टे नियन्त्रणको लागि पनि प्रयोगमा ल्याइन्छ ।

टेंग्रा

(Mystus tengara)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — EX

Threatened — EW, CR, EN, VU

Least Concern — NT, **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Siluriformes
फेमिली (Family)	: Bagridae
जेनस (Genus)	: *Mystus*
प्रजाति (Species)	: *M. tengara*
स्थानीय नाम (Local name)	: टेंग्रा
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल, खगेरी खोला तथा रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: ४ माघ, २०७६ (18 Jan. 2020)

यसलाई टेंग्रा भनेर चिनिन्छ । यो माछा पनि तलाउ, पोखरीहरूको साथै बगेको पानीको क्षेत्रमा पनि पाइन्छ । यो अलि बढी झाडीहरू भएको पानी र भुईंमा हिलो माटो भएको ठाउँहरूमा बस्न रूचाउँछ । यसको लम्बाइ १८ से. मि. सम्म लामो भएको रेकर्ड गरिएको छ । यो मांसाहारी माछा हो । यो पनि पोसिलो र स्वादिलो माछाको रूपमा गणना गरिन्छ । यसमा क्याल्सियम धेरै पाइन्छ ।

माङ्गुर

(Clarias magur)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct | Threatened | Least Concern

EX EW CR EN VU NT **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Siluriformes
फेमिली (Family)	: Clariidae
जेनस (Genus)	: *Clarias*
प्रजाति (Species)	: *C. magur*
स्थानीय नाम (Local name)	: माङ्गुर
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: टाइगर ताल र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २५ श्रावण, २०७६ (10 Aug. 2019)

स्थानीय रूपमा यो माछालाई माङ्गुर वा जुँगे माछा भनेर चिन्ने गर्दछन् । यो ताजा पानीको क्षेत्र, घोल तथा सिमसार क्षेत्रहरू, धान खेत आदी ठाउँहरूमा पाइन्छ । यो माछा करिब १०० से. मि. सम्म लामो हुन्छ । यो माछामा अतिरिक्त श्वास प्रश्वास प्रणाली (Accessory Respiratory System) हुन्छ । जसले गर्दा यो पानी बिना पनि जमिनमा केही समय त्यत्तिकै जीवित रहन सक्छ । यिनीहरू वम्नीभोरस हुन् तर यिनीहरूलाई मांसाहारी माछा भने पनि हुन्छ । किनकि यिनीहरू मासु खान अत्यन्तै ललायित हुन्छन् । यिनीहरू जस्तोसुकै विकट परिस्थितिहरूमा पनि बाँच्न सक्ने, हरेक चिजहरू खान सक्ने तथा अन्य माछाहरूलाई पनि खाइदिने भएकाले यसलाई विनाशी जाति (Invasive Species) को रूपमा दर्ता गरिएको छ । त्यसैले धेरै देशमा यो माछा सरकारी अनुमति नलिई पाल्न पाईदैन । नेपालमा पनि यो माछा पाल्ने अनुमति त छैन तैपनि किसानस्तरमा यसलाई व्यावसायिक रूपमा पाल्न थालिएको छ । यसका भुराहरू अनधिकृत रूपमा बङ्गलादेश तथा भारतबाट आयात हुने गर्दछ ।

सिंघी

(Heteropneustes fossilis)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — Threatened — Least Concern

EX EW CR EN VU NT LC

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Siluriformes
फेमिली (Family)	:	Heteropneustidae
जेनस (Genus)	:	*Heteropneustes*
प्रजाति (Species)	:	*H. fossilis*
स्थानीय नाम (Local name)	:	**सिंघी**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	**टाइगर ताल र रामपुर घोल**
संकलन गर्ने (Collected by)	:	**एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	**राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	:	**४ माघ, २०७६** (18 Jan. 2020)

यसलाई सिंघी वा काँडे माछा भनिन्छ । यो टोक्ने खालको क्याटफिस हो । यसले नराम्रोसँग आफ्नो पेक्टोरल फिनमा भएको काँडाले हान्न सक्छ र मानिस तथा अरू जनावरहरूलाई घाइते बनाइदिन सक्छ । यिनीहरू पनि घोल, पोखरीहरू, नहर, कुलो तथा सिमसार क्षेत्रहरूमा पाइन्छ । यो माछा ३० से.मि. सम्म लामो हुन्छ । यो माछा खानको लागि प्रयोग गरिन्छ । साथै यसमा औषधीय गुणहरू पनि विद्यमान हुन्छ । यो पोषिलो पनि हुन्छ र गर्भवती महिला, बच्चा तथा बच्चाको आमाहरूलाई खानको लागि सिफारिस गरिएको छ । यसको मासुले शरिरमा रगत बढाउन मद्दत गर्दछ । साथै यो अत्यन्त प्रबल रूपमा शक्ति दिने खालको हुनाले मलेरियाबाट ग्रस्त भई भर्खर ठीक भएका बिमारीहरूलाई शक्ति बढाउन खुवाउने गरिन्छ । यो जातिका अन्य केही प्रजातिहरूलाई एक्वारियमको व्यापारमा प्रयोग गर्ने गरिन्छ ।

पप्ता

(Ompok pabda)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct | Threatened | Least Concern

EX EW CR EN VU **NT** LC

Near Threatened (NT)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Siluriformes
फेमिली (Family)	:	Siluridae
जेनस (Genus)	:	*Ompok*
प्रजाति (Species)	:	*O. pabda*
स्थानीय नाम (Local name)	:	**पप्ता**
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	**टाइगर ताल र रामपुर घोल**
संकलन गर्ने (Collected by)	:	**एमडिआई नेपाल**
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	**राहुल रन्जन**
संकलन मिति (Date)	:	**४ माघ, २०७६** (18 Jan. 2020)

स्थानीय रूपमा यसलाई पप्ता भनिन्छ । यो पनि क्याटफिस नै हो । त्यसैले यो पनि यस्तै घोल तथा सिमसार क्षेत्रहरू, तलाउ, पोखरी तथा नहरहरूमा पाइन्छ । यो माछा मानिसहरूको लागि अति मन पर्ने माछाको रूपमा लिइन्छ र बजारमा उच्च मूल्यमा बिक्री हुने गर्दछ । किनकि यो स्वादिलो खालको र पौष्टिकताले भरपुर हुन्छ । यो माछा एक्वारियमको बजारमा पनि उपयोग गरिन्छ । यो माछा टाइगर ताल र रामपुर घोलमा पाइएको थियो ।

बुआरी

(*Wallago attu*)

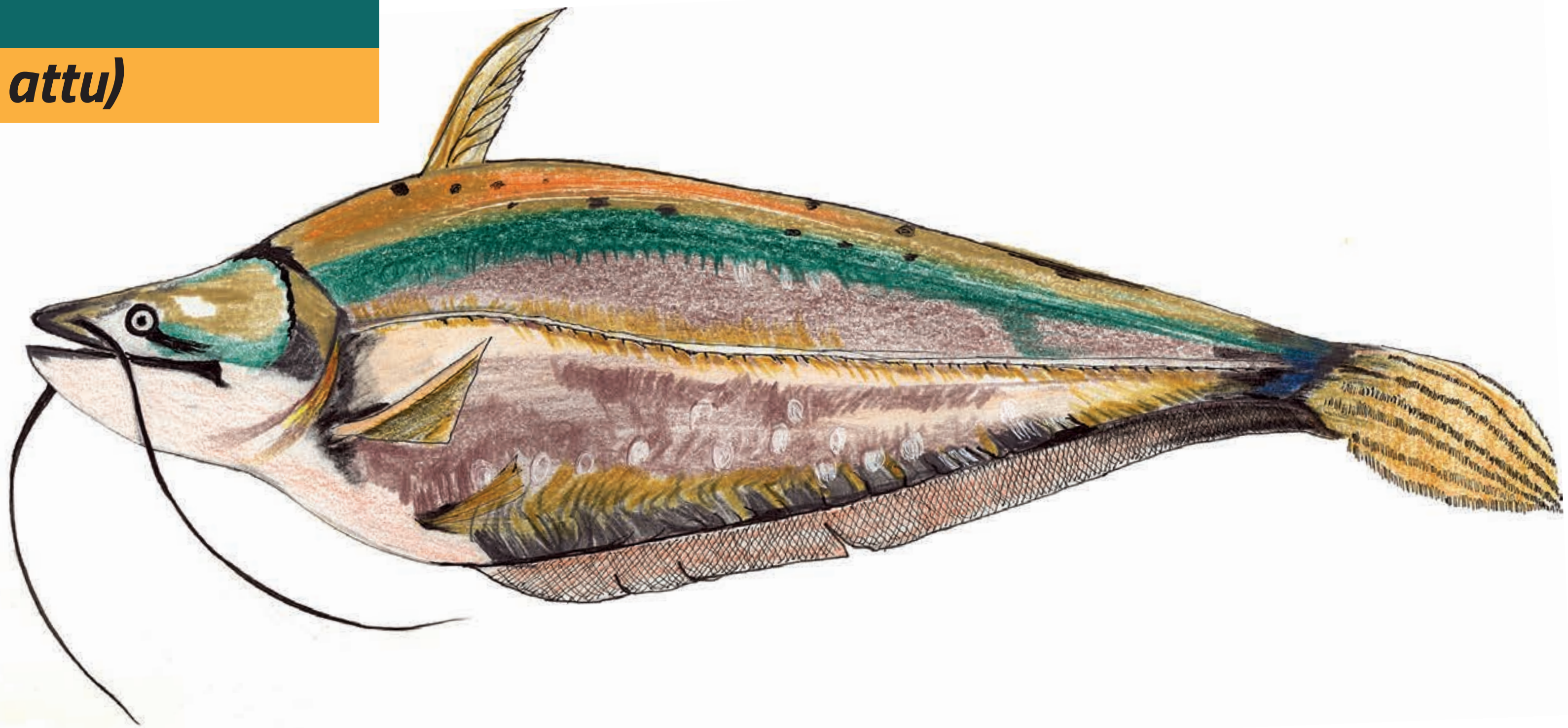

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

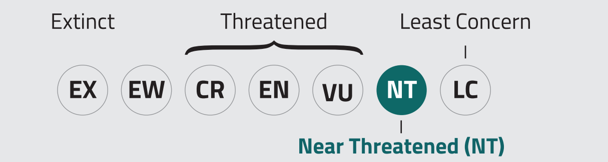

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Siluriformes
फेमिली (Family)	:	Siluridae
जेनस (Genus)	:	*Wallago*
प्रजाति (Species)	:	*W. attu*
स्थानीय नाम (Local name)	:	बुआरी/बडारी
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	७ असार, २०७६ (22 June 2019)

यसलाई बुआरी माछा वा कुनै ठाउंमा बडारी पनि भनिन्छ । यिनीहरू पनि क्याटफिस नै हुन् । यिनीहरू नदी, तलाउ, घोल तथा विभिन्न सिमसार क्षेत्रहरू तथा माछा पालन गरिने पोखरीहरूमा पनि भेटिन्छन् । यो अति धेरै र जे पनि खान सक्ने माछा (Voracious) हो । यो माछा ३ मिटरसम्म लामो भएको पाइएको छ र ५ बर्षमा ११ किलोग्राम सम्मको तौल रेकर्ड गरिएको छ । यो पनि स्वाद र पोष्टिकताको कारण बजारमा अत्यन्त माग बढी भएको माछा हो । यसको बजार मूल्य पनि उच्च छ ।

गैंची

(*Macrognathus aral*)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct		Threatened			Least Concern	
EX	EW	CR	EN	VU	NT	LC

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Synbranchiformes
फेमिली (Family)	:	Mastacembelidae
जेनस (Genus)	:	*Macrognathus*
प्रजाति (Species)	:	*M. aral*
स्थानीय नाम (Local name)	:	गैंची/धारे बाम
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	टाइगर ताल र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	७ असार, २०७६ (22 June 2019)

स्थानीय रूपमा यसलाई गैंची अथवा धारे बाम भनेर चिनिन्छ । यो नदी, तलाउ, घोल तथा पोखरीहरूमा अलि झाडी भएको ठाउँमा पाइन्छ । यसलाई स्टोन इल (Stone Eel) पनि भनिन्छ । यो माछाको राती खाने बानी हुन्छ । यसको मुख्य आहारा भनेको किराहरू हुन् । यो माछा खानको लागि मिठो र पोसिलो भएकाले यसको व्यावसायिक महत्व छ र सुन्दर पनि भएकोले यसको आलङ्कारिक महत्व पनि छ ।

काठ गैंची

(Macrognathus pancalus)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

Extinct — EX
Threatened — EW, CR, EN, VU
Least Concern — NT, **LC**

Least Concern (LC)

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	: Teleostomi
अर्डर (Order)	: Synbranchiformes
फेमिली (Family)	: Mastacembelidae
जेनस (Genus)	: *Macrognathus*
प्रजाति (Species)	: *M. pancalus*
स्थानीय नाम (Local name)	: काठ गैंची
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	: खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	: एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	: राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	: २१ भाद्र, २०७६ (7 Sept. 2019)

यो पनि बाम प्रजातिकै माछा हो । यो माछा १८ से.मि. सम्मको लामो हुन्छ । यसले किराहरू तथा क्रस्टेसियन्सहरू खाने गर्छन् । यो पनि धेरैको लागि मन पर्ने खाने माछाको रूपमा उपयोग गरिन्छ । यसलाई पनि एक्वारियममा पाल्नको लागि प्रयोग गरिन्छ ।

अन्धो बाम

(*Monopterus cuchia*)

आयुसिएन संरक्षण रेड लिस्ट
(IUCN Conservation Status)

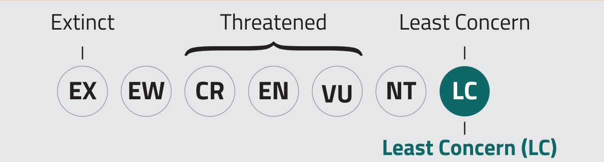

वर्गीकरण
(Classification)

क्लास (Class)	:	Teleostomi
अर्डर (Order)	:	Synbranchiformes
फेमिली (Family)	:	Synbranchidae
जेनस (Genus)	:	*Monopterus*
प्रजाति (Species)	:	*M. cuchia*
स्थानीय नाम (Local name)	:	अन्धो बाम/अन्हई
संकलन गरिएको स्थान (Locality)	:	खगेरी खोला र रामपुर घोल
संकलन गर्ने (Collected by)	:	एमडिआई नेपाल
पहिचान गर्ने (Identified by)	:	राहुल रन्जन
संकलन मिति (Date)	:	४ माघ, २०७६ (18 Jan. 2020)

यो निकै प्रख्यात माछा हो । यो माछा घोल तथा यस्तै सिमसार क्षेत्रहरूमा माटो भित्र प्वाल बनाएर बस्ने गर्दछ । यो झण्डै सर्प जस्तै हुन्छ र शरीर लामो तथा गोलाकार हुन्छ । यसलाई सर्प जस्तै उभयचर माछा (Serpentine amphibious fish) पनि भनिन्छ । यो माछा ८२ से. मि. सम्म लामो भएको पाइएको छ । यो मांसाहारी माछा हो र यसले राती खाने गर्दछ । यसको मुख्य खानाहरू भनेको साना माछाहरू, शंखे किराहरू (Mollusks) तथा किराहरू हुन् । यो माछा हिउँदको समयमा सुषुप्त अवस्था (Hibernation) मा बस्ने गर्दछ । यो माछा सबै मानिसहरूले अत्यधिक रूचाउँदछन् । यसको बजार मूल्य पनि सँधै उच्च हुन्छ । यो खान पनि मीठो र पोषणले पनि भरपुर हुन्छ भन्ने विश्वास गरिन्छ । यसलाई शक्तिबर्धक माछाको रूपमा लिइन्छ र यसको सेवनले शरीरमा रगतको मात्रा पनि बढाउँछ भन्ने मान्यता छ ।

Empowered lives
Resilient nations.

The GEF Small Grants Programme

एमडिआई नेपाल
MDI Nepal
www.mdinepal.org

आर्थिक सहयोगः **युएनडिपी विश्व वातावरण कोष**
साना अनुदान कार्यक्रम
काठमाडौं ।

सम्पर्कको लागिः **एमडिआई नेपाल**
नयाँ मनकामना रोड, हेटौंडा उप-महानगरपालिका-२,
वागमति प्रदेश, मकवानपुर, नेपाल ।
सम्पर्क नं : ९७७ ५७ ५२११३३
इमेलः mdi@mdinepal.org
वेवसाईटः www.mdinepal.org